
EFFORT OF SEMMELWEIS 4.

A „Simmelweis-kutatás” története

History of Semmelweis reasearch

Prof. dr. Kapronczay Károly

Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár

k.kapronczay@freestart.hu

Initially submitted October 10, 2015; accepted for publication november10, 2015

Abstract:

Semmelweis életművének kutatása az 1870-es években indult el, amikor Fleischer József, a Rókus Kórház főorvosa, munkatársait, Beretzky Endrét és Libermann Mórt európai tanulmányútra küldte a szülészeti osztályok higiénias viszonyainak felmérésére. A hatás döbbenetes volt, hiszen a név említése nélkül megvalósították Semmelweis tanait. Alfred Hegar néhány év múlva – elsősorban budapesti források alapján - megjelentette Semmelweis életművét elemző munkáját, amire „válasz”-ként készült el Bruck Jakab munkája – különben a legtökéletesebb Semmelweis életmű elemzés –, 1881-ben magyarul, majd 1885-ben németül is. E két munka volt az első két kitűnő írás, amire a téma iránt érdeklődők hivatkoztak. A következő két mű – a századfordulón - Schürer von Waldheim és Györy Tibor kutatásai nyomán jelent meg, elsősorban Semmelweis életútját, munkásságának lényegét és hatásait vizsgálták. A későbbiekben a Semmelweis-kutatás középpontjába a nagy magyar orvos halálának körülményei, a publikált boncjegyzőkönyveinek ellentmondásai kerültek. Az orvosi szakirodalomban mindig jelenlevő Semmelweis-közlemények közül Zoltán Imre – Gortvay György: Semmelweis élete és munkássága /1965/ és Benedek István Semmelweis – magyarul és németül – kötetei emelkednek ki.

Keywords: Semmelweis research, the first Hungarian Semmelweis researchers, Semmelweis research in the two decades of the 19th century,

Kulcsszavak: Semmelweis kutatás, Az első magyar Semmelweis kutatók, Semmelweis-kutatás a 19. század utolsó két évtizedében,

Semmelweis halála után elültek a szakmai viták, mintha megnyugodott volna a nőgyógyász-szülész társadalom. Szép gesztusnak tűnik, hogy Semmelweis Ignácnak az Allgemeine Krankenhausban felállított ravatala előtt - 1865. augusztus 14-én - nemcsak bécsi barátai, hanem ellenfelei is lerótták tiszteletüket. Igaz, itt Markusovszky Lajos képviselte a családot és a pesti orvostanári kart, más senki nem jött el Pestről. A pesti és bécsi szakmai- és napilapok

rövid hírben közölték Semmelweis halálát, részletesebb megemlékezésre éveket kellett várni.¹ Ettől függetlenül a pesti orvosi kar, az orvostársasági élet véleményét mondja ki Lumnitzer Sándor az Orvosegyesület 1865. október 14-i szokásos éves nagyülésén Semmelweis Ignácról: „Fájlaljuk továbbá Semmelweis Ignác egyetemi tanár, tagtársunk ép oly váratlan, mint gyászos kimúltát. Ő munkás élete, szaktudománybani buzgósága, bűvár szelleme s gyümölcsöző eszméi által nemcsak közelebbi hívei, - de azt mondhatni az egész szaktudományos világ színe előtt vívott ki magának történelmi emléket.”² A későbbi „Semmelweis-kutatók” alaposan átvizsgálták az 1860-as évek közepén rendezett tudományos ülések anyagát, de nem találtak Semmelweis felfedezésére utaló megnyilvánulásokat, de bírálatokat sem.

A csendet Ambró János /1827-1889/ kisújszállási városi főorvos törte meg, amikor a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók egri vándorgyűlésén /1865. augusztus 25./ az „állatorvosi szakosztályban” Nagykun-Kisújszállás betegségi és halálozási viszonyairól tartott előadást.³ Itt részletesen szólt a csecsemőhalandóságról, amelynek leküzdésében nagy szerepet szánt a bábáknak, elsősorban a terhesgondozás, a gyermekágyasok és újszülöttek gondozása területén. Itt a bábképzés reformját sürgette, amelynek alapján tagja lett annak a bizottságnak, amelyik a bábképzés reformját készítette elő. Így Ambró János a szakmai közvélemény látókörébe került, akit 1868-ban a Budapesti Királyi Orvosegyesület levelező tagjának választott és bemutatkozó előadását /1870. január 8-án/ „A szülőházak és Semmelweis tanár tana” címmel tartotta meg. Alapgondolata, hogy a megfelelő tudású és felkészültségű bábák képzése mellett szülőházakat kell szervezni, ami biztosító lehet a csecsemőhalandóság megállításának. A szülőházak fontosságát a következőkkel támasztja alá: A csecsemőhalandóság a „.....szülőházak árnyékoldala, melynek ellenében a gyógyeljárás tehetetlen, de a boldogult Semmelweis tanár által felfedezett aetiologicus mozzanatokból folyó hygieniai elvek szigorú alkalmazása a szülőházak létét fenyegető e csapást elhárítani képes. Ezen, életében félreértett, erélyes meggyőződése egész erejével küzdő tanárnak és érzékenyen sokat bántalmazott nagy bűvárszellemnek a tények kérlelhetetlen logikája, a fürkésző ész szigorú következményei, a kísérletek és döntő statistikai adatok bizonyító ereje által megerősített, némiképp más alakban, de lényegében általa hirdetett, egyre nagyobb kiterjedésben nyilatkozó, s reményleni lehet, hogy nem sokára teljes diadalra vergődő tana megmentette és megmenti százezrek, milliók életét, s a szülőházak létét.” Semmelweis igazát saját gyakorlatából hozott adatokkal is bizonyította és a profilaktikus elvek alapján javasolta a szülőházak szakmai munkájának a megszervezését. Végezetül felhívta minden orvos figyelmét, hogy „tanulmányozni kell Semmelweis munkáját, hirdetni minden tanszékből tanát, hogy minden orvos egész kiterjedésében, correcte ismerje azt.” Az előadáshoz Fleischer József /1829-1877/⁴ úgy szólt hozzá, hogy Ambró munkáját az Orvosegyesület nyomtassa ki. Ambró Semmelweisszel, kapcsolatos álláspontjával Poór Imre – az örök ellenkező, a Gyógyászat főszerkesztője – egyetértett, de megjegyezte, hogy a „gyermekágyi láznak az

¹ BENEDEK István: *Semmelweis és kora*. Bp. Gondolat, 1973.

² Orvosi Hetilap, 1865. 40. sz.

³ Semmelweis Orvostört. Levéltár. Orvosok és Természetvizsgálók Vándorgyűlése, 1865.

⁴ Fleischer József /1829 – Bp. 1877/. 1853-ban szerzett orvosi oklevelet, 1854-től Semmelweis mellett tanársegéd. 1867-ben a szülészeti műtét tanárának, 1868-tól az Orsz. Közegészségügyi Bizottság tagja. 1869-től a Rókus Kórház főorvosa. 1872-ben elsőként irt méltatást Semmelweis Ignácról.

állati anyag felszívásán kívül egyéb oka is van, különben miképpen lehetne megfejteni a falvakban, tiszta magánházaknál előforduló gyermekágyi láz-eseteket?”

Ambró a későbbiekben is következetesen – különböző szakmai fórumokon tartott előadásában – kiállt a Semmelweis-doktrína mellett, amelynek következtében Fleischer József 1872-ben az Orvosegyesületben megtarthatta Semmelweis-emlékelőadását, sőt Ambró Jánost az 1872-ben Pozsonyban felállított bábaképző intézet igazgatójává /1873. január 1./ nevezték ki.

Fleischer Józsefet a szakirodalom a Semmelweis-doktrína legszilárdabb követőjének és támaszának tartotta. Fleischer 1853. június 13-án kapta meg orvosi diplomáját a pesti orvosi karon, majd 1854 áprilisában kinevezték tanársegédnek Birly Flórián vezette szülészeti klinikára. Itt kötelezte el magát végleg a nőorvoslás mellett. Egy év múlva már Semmelweis Ignác lett az egyetemi szülészeti klinika professzora. Birly a gyermekágyi láz okát a levegőben terjedő titokzatos kórban látta, míg a Semmelweis mellett eltöltött évek döntő jelentőségűek Fleischer József számára: alapjaiban megismerte Semmelweis kutatásainak lényegét, a megelőzés jelentőségét és felismerte a Semmelweis-doktrína lényegét. Tanúja lehetett az első, Semmelweis által végzett császármetszésnek /1857. március 19./, amelyről beszámolót írt az Orvosi Hetilapba. Ehhez hasonló az 1863 januárjában Balassa Jánossal végzett petefészek műtét is. Semmelweis a gyermekágyi láz okát bizonyító statisztikáját Fleischer József segítségével készítette el, majd az Aetiológia megjelenése után Fleischer tollából jelent meg az első méltatás és a könyv bővebb ismertetése 1861-ben a Gyógyászat c. folyóiratban. Az elmondott Emlékbeszéd, a felismerés tényszerű leírása és elemzése mellett, valóban hitvallás volt Semmelweis életműve és munkássága mellett. Nem véletlenül hivatkoztak sokszor Fleischerre, aki 1869-től a Rókus kórház szülészeti osztályának élére került. Itt Semmelweis tanításának szellemében dolgozott: ilyen volt az is, hogy a szülő nőket külön helyezte el a nőgyógyászati betegektől, a rákos betegeket más épületbe helyeztette el, szigorú még Semmelweisen is túltett, osztályán több éven át a gyermekágyi lázban megbetegedettek aránya egy százalék alatt maradt. Kiváló operatőr volt, sebfertőtlenítési eljárások vonatkozásában még a merésznek tűnő eljárásoktól sem riadt vissza. Életének utolsó éveiben elhatalmasodó betegsége akadályozta meg szakmai tapasztalatainak leírásában.

A Semmelweis kutatások kezdete

Kezdetben Fleischer hatását fedezhetjük fel: 1870-ben volt a Rókus kórház szülészeti osztályán munkatársa Beretzky Endre /1842-1921/⁵ aki hamarosan két éves németországi tanulmányútra ment. Elsősorban a szülészeti-nőgyógyászati osztályokon képezte tovább magát és a "semmelweisi szempontok" szerint vizsgálta a kórházi viszonyokat. Rendszeresen úti beszámolót küldött az Orvosi Hetilapnak. Tíz évvel az első nyílt levél megjelenése után írta, hogy „Semmelweis tanár már sok hódítást tett. Néhol csak hallgatva követik, másutt vezérnek nevezik őt. A legnagyobb örömmel írhatom, hogy olyan híres egyetem, mint a berlini, azon elvek szerint halad ma, melyeket eleinte kétellyel fogadott.” Nagy hatást gyakorolt Beretzkyre

⁵ Beretzky Endre /1842-1921/ orvos, kőbányai körorvos. Orvosi oklevelét 1867-ben szerezte, 1869-től a Rókus Kórház segédorvosa. 1880-tól Kőbánya körorvosa, református presbiter, aki 1885-ben a kőbányai ref. templom templomépítő bizottságának elnöke. 1890-ben kezdeményezője lett több kőbányai kórház felépítésének /Gizella, Paula kórházak), a Paula szülőotthon első igazgatója.

Martin professzor, aki elrendelte a vizsgálatok előtti szigorú kézmosást kálium hypermanganicumos oldattal, valamint megtiltotta a boncoláson részt vett orvosoknak a 24 órán beüli betegvizsgálatot. Sajnos a legtöbb helyen nem vezettek betegstatisztikát, így a gyermekági lázzal kapcsolatban csak hozzávetőleges adatokat kaphatott. A semmelweisi tanok érvényesülését tapasztalta Koppenhágában, Boroszlóban, Drezdában, Hallében. Az utóbbi helyen, a szülészeti klinikán megtiltották a gyakornokoknak a boncoláson való részvételt.⁶

Ugyancsak Fleischer segédorvosa volt Liebmann Mór /1842-1908/,⁷ aki 1872-ben Schordan-féle egyetemi ösztöndíjjal európai tanulmányútra mehetett. Ugyancsak az Orvosi Hetilapnak írt úti beszámolóban tudósította az olvasóknak – többek között – a semmelweisi tanok érvényesülését, illetve a gyermekági lázzal kapcsolatos helyzetet. Liebmann járt Bécsben, Münchenben, Würzburgban, Heidelbergben és Párizsban. Bécsben Braun és Spath klinikáján megfordulva megállapította, hogy „a bécsi iskolán a boldogult Semmelweis tanár által felállított fertőzési tan már általánosan elismert.” Heidelbergben Lange klinikáján is hasonlókat látott. Érdekes tapasztalatai voltak Párizsban és Liegeben, ahol jól felszerelt kórházak szülészeti osztályain általában 2 % alatt képesek tartani a gyermekági lázban elhaltak arányát. Igaz, amikor emelkedik a halálozás száma, az osztályokat fokozatosan bezárják, a beteget fokozatosan hazaküldik, akikkel kapcsolatban a kórháznak már nincs felelőssége. Csak akkor nyitják meg újra a szülészeti osztályokat, amikor alapos takarítás, teljes ágyneműcsere és szellőztetés után biztonságosnak ítélik a helyzetet.

Beretzkyhez és Liebmannhoz hasonlóan a Rókus kórházban, a Fleischer vezette osztályon kezdte nőorvosi pályáját Bruck Jakab,⁸ akinek Semmelweisről írott alapvető munkája /1885/ és német fordítása /1877/ a Semmelweis kutatások kiindulópontja lett. Bruck Jakab /1845-1902/ orvosi diplomáját 1870-ben szerezte a pesti egyetemen, 1870-1874 között Fleischer segédorvosa volt a Rókus kórházban. Fleischer hatására fordult a semmelweisi életmű tanulmányozása felé, 1878-ben ő mondta az emlékbeszédet Fleischer felett, külön kiemelve, hogy a Rókus kórház szülészeti osztálya teljesen a semmelweisi rendszabályok szerint működött. Legjelentősebb és legmaradandóbb munkája 1885-ben látott nyomtatásban napvilágot, amely teljességében dolgozza fel Semmelweis életrajzát, értékeli életművét, annak minden állomását és összefüggését. Nem véletlen, hogy a Semmelweis-kutatók ezt a munkát tekintették alapmunkának. Az 1887-ben német nyelven megjelent változat pedig a külföldi Semmelweis életrajzok és értékelések kiindulópontja lett.

Bruck Jakab nemcsak a gyermekági láz Semmelweisszel kapcsolatos vonatkozásait dolgozta fel, hanem szakirodalmi kutatásai a 18. századtól kíséri nyomon a problémát. Statisztikai alapon vizsgálja meg az európai helyzetet, a legjelentősebb egyetemek /Berlin, Bécs és a többi német, valamint francia, angol egyetemek/ helyzetét, bő szakirodalmi hivatkozásokkal. Figyelme főleg a bécsi szülészeti klinikákra összpontosul, a gyermekági láz kórokozójával

⁶ Orvosi Hetilap 1876. 24. sz.

⁷ Liebmann Mór /1843-1908/. 1869-ben szerzett orvosi oklevelet, majd 1870-től Fleischer József segédorvosa. 1875-től a pesti szülészeti klinikán tanársegéd, 1878-ban a szülészeti mütétan magántanára, 1883-tól a Poliklinika szülészeti-nőgyógyászati osztályának vezetője. A Budapesti Orvosi Kaszinó egyik alapítója, majd elnöke.

⁸ Bruck Jakab /1845-1902/, 1870-ben szerzett orvosi oklevelet, 1870-1875 között a Rókus Kórház segédorvosa, 1875-től az Erzsébet fürdő főorvosa, 1885-től az Országos Közegészségügyi Tanácsa tagja, jeles balneológus.

kapcsolatban a szakvélemények elemezését is megadja. Semmelweis tevékenységét a legrészletesebben végigkíséri, majd azokat a vitákat értelmezi, amely Semmelweis megállapításaival, a megelőzés módszertanával kirobbant. Ezzel az alaposággal elemzi Semmelweis szakirodalmi tevékenységét, az első publikációktól a nyílt levelekig, külön figyelmet szentelve az Aetiologia c. műnek. Munkájában kitekintett a Semmelweis halála utáni húsz év eseményeire, külön szólva Lister sebkezelési módszerére is, az un prioritási vitára. Bruck Jakab munkája a Semmelweis halálát követő húsz év eseményeinek részletes összefoglalása és értékelése.

Tényként kell kimondanunk, hogy Ambró fellépése után megnövekedett a Semmelweis mellett kiállók tábora, akik közül kiemelkedett Fleischer József. Munkatársai közül kerültek ki Semmelweis meggyőződéses hívei, az életmű szakszerű leírói. Azt sem szabad elfelednünk, hogy a Rókus kórház mellett a kolozsvári orvos-sebészeti intézetben, majd 1873-tól a pozsonyi bábaképző intézetben a gyakorlatban is megvalósították a Semmelweis-féle elveket, míg a pesti szülészeti klinikán Kézmárszky Tivadar fellépéséig legfeljebb a megelőző rendszabályok szigorú betartásában voltak hiányosságok. A bábaképzés ügye pedig Semmelweis nevével összekapcsolva indult el a korszerű fejlődés útján.

A Semmelweis-doktrína igaza mellett foglalt állást Alfred Hegar⁹ freiburgi szülészprofesszor, aki az 1860-as évek nagy vitája idején is Semmelweis mellett állt, 1882-ben 50 oldal terjedelmű könyvében plasztikus képet rajzolt Semmelweis egyéniségéről, felfedezéséről, küzdelméről stb., sőt tudományos értékelést ad a gyermekágyi láz kórtanáról és a korabeli tudományos értékelés hibáiról. Hegar úgy érezte, hogy az 1870-es évek derekán igazságtalanság történt Semmelweis emlékével, amikor az európai orvosi közvélemény Pasteur és Lister nagyságának ünneplése mellett megfeledkezett Semmelweis érdemeiről. Minthogy nem volt személyes kapcsolata a pesti kollegákkal, nem ismerte a magyar viszonyokat, így korábbi tanítványától, Tauffer Vilmostól kért adatokat Semmelweisről. Tauffer lelkiismeretesen járt el, amelyben Hirschler Ignác jelentős segítségére volt, aki írásban foglalta össze – saját emlékeiből – Semmelweis jellemrajzát. Talán Hegar munkája az egyetlen, amely előítéletektől mentesen, kiegyensúlyozott tárgyilagossággal szól Semmelweis életművéről. Ugyanakkor őszintén szól Semmelweis betegségéről és haláláról. Kimondta, hogy Semmelweis nem elmebajban, hanem gennyvérűségben halt meg, bizonyos megértéssel vázolja Semmelweis betegség következtében megváltozott magatartását.

Alfred Hegar munkájának megjelenése siettetette Bruck 90 oldalas Semmelweis könyvének kiadását, ami valamennyi addig megjelent munkánál alaposabb, forrásműként ma is nélkülözhetetlen feldolgozás. Ezek a munkák csak előkészítették a négy évvel később kezdődött igazi Semmelweis-kultuszt, amely Semmelweis hamvainak exhumálása után következett be.

A Semmelweis Emlékbizottság munkássága

A Semmelweis halálát követő két évtizedben – ezt bizonyítják Beretzky, Liebmann és Hegar felmérései – alapvető szemléletváltozás következett be az orvostársadalomban. Semmelweisnek mindenféle tudományos sallangtól mentes előadásmódja nem tudta

⁹ Alfred Hegar /1830-1914/ egyetemi tanár, a freiburgi szülészeti klinika vezetője. Jeles nőorvos, számos könyv szerzője.

meggyőzni kora szüléseit a „bomlott szerves anyagok” fogalmával kapcsolatban. Nem mellékelte sem vegyi, sem mikroszkópos vizsgálatokat. Semmelweis kortársai kitartottak a gyermekágyi láz epidemikus eredete mellett, de a fiatalabb generációk számára idővel megmagyarázhatatlanná vált a miazma, a genius epidemicus és a hasonló fogalmak, amelyekre végül tudományos magyarázatot, főleg a „bomlott szerves anyag” vonatkozásában, a bakteriológia adott. A gyermekágyi láz bakteriológiai magyarázatának gondolata, érdekes módon, a Karl Braun vezette bécsi I. sz. szülészeti klinikán született meg: Karl Mayerhofer, a gyermekágyasok méhüregében vibriószerű képződményt talált, amelynek kórokozó szerepet tulajdonított. Kezdetben arra gondolt, hogy a kórterem levegőjében lebegő vibriók közvetítik a betegséget, de csakhamar rájött, hogy a vizsgáló orvos keze viszi a vibriókat a női szervezetbe. Ekörül is vita támadt, Waldeyer és Orth a gyermekágyasok vérében láncszerűen elrendeződött baktériumokat, streptococcusokat talált, amelyeket Pasteur 1879-ben a gyermekágyi lázas betegek szerveiből és vérből kitenyésztett. Ezzel végleg bebizonyosodott a gyermekágyi láz kóroktana. Pasteur közleményében nem említette Semmelweis nevét, felismerését. Sajnos két évtizednek kellett eltelni, az orvosok között pedig egy új nemzedéknek kellett felnőni ahhoz, hogy Semmelweis igaza mindenki előtt érthetővé váljon. A „Semmelweis-kutatás” második nagy korszaka 1891-ben kezdődött, amikor Semmelweis hamvait a schmelzi temetőből Budapestre hozták és a Kerepesi temetőben, a Walther-család sírboltjában újra eltemették. A következő két hónapban az egyetem orvosi karán és az Orvosegyesületben egy-egy emlékbizottság alakult, amely Semmelweis-emlék végrehajtó bizottság néven egyesült és 18 évig működött. A bizottság nagy terveket állított maga elé: nemzetközi gyűjtésből szobrot akart állítani, díszsíremléket faragtatni, emléktáblával ellátni Semmelweis tabáni szülőházát, egy kötetben kiadni Semmelweis összes munkáját, nemzetközi ösztöndíjat alapítani Semmelweis nevével, Semmelweis emberbaráti intézményt szervezni. A lelkesedés sajnos nagyobb volt, mint az adományok összege, így a terveket csak fokozatosan lehetett megvalósítani.¹⁰

Elsőnek a díszsírhely valósult meg, amelyet az 1894. évi budapesti VIII. nemzetközi közegészségügyi és demográfiai kongresszus alkalmából avattak fel. A kongresszuson Kézmárszky mondott ünnepi emlékbeszédet Semmelweisről, majd a prágai Ferdinand Hueppe lelkes előadást tartott a „német” Semmelweis felfedezéséről, amelyben idézte Listert is, hogy az angol sebész elismerte Semmelweis prioritását a sebfertőzés elhárításának területén. Még ebben az évben Doby Jenő elkészítette Semmelweis arcképének rézmetszetét. Ettől függetlenül nagyon lassan haladt a program megvalósítása, a közadományozás kevésnek bizonyult a Semmelweis-szobor elkészítéséhez. 1903-ban Högyes Endre bejelentette Semmelweis összes munkájának magyar nyelvű kiadását, sőt az Akadémiai Kiadó vállalta ennek német fordítását is.

1905-ben megint az történt, mint az 1880-as évek elején: a bécsi Hartleben Kiadó megjelentette Fritz Schürer von Waldheim¹¹ Semmelweis-monográfiáját /Ignaz Philipp

¹⁰ Semmelweis Orvostörténeti Szaklevéltár. Bp-i kir Orvosegyesület Levéltára. Semmelweis Emlékbizottság anyaga /1891-1906

¹¹ Fritz Schürer von Waldheim /1866-1935/ osztrák orvos, a bécsi egyetem sebészeti klinikájának munkatársa. Orvostörténész.

Semmelweis, sein eben und Wirken, Urteile der Mit- und Nachwelt./ Ha nem is válaszként, de 1906-ban, Lipcsében láttak nyomtatásban napvilágot Semmelweis összegyűjtött munkái magyarul, Györy Tibor szerkesztésében, előszavával és bevezető tanulmányával. Nem sokkal később az Akadémiai Kiadó gondozásában németül is megjelent az előbbi munka. A Semmelweis kiadványok és rendezvények motorja Györy Tibor volt, akiről Benedek István 1965-ben a következőket írta: „Györy Tibor inkább apostola volt Semmelweisnek, mint kutatója. Harciasan kiállt érte, ha meg kellett védeni. Főként magyarságát és prioritását védelmezte, miként ez a század első éveiben oly divatos volt.”

Az ünnepi sorozatot egy nemzetközi Semmelweis-konferencia vezette be, amelynek csúcspontja az Erzsébet téren a Semmelweis szobor – Stróbl Alajos munkája – felavatása lett, valamint emléktáblával jelölték meg Semmelweis Ignác tabáni szülőházát. Az 1898-ban alapított Budapesti Orvosi Kaszinó – Taufel Vilmos javaslatára – az 1870-es években jelentős Semmelweis kutatásokat végző Liebmann Mór elnöksége idején – Semmelweis-emlékserleget alapított, a kitüntetettnek viszont emlékelőadást kellett tartani.

A megemlékezések a sajtónak is külön „feladatot” adtak: beszélgetést közöltek Semmelweis Ignác özvegyével, elsősorban a halál körülményeit vizsgálták. Ekkor került az érdeklődés középpontjába a zirci születésű Semmelweis Károly /1871-1934/ szülész-nőgyógyász, a zirci kórház főorvosa, aki 1895-ben szerzett orvosi diplomát a pesti orvosi karon, majd három esztendő telt el – a sebész- és nőorvosi szakorvosi oklevél megszerzése okán – a Rókus kórházban. Semmelweis Károly büszke volt, hogy ugyanazon folyosókon és lépcsőkön járhatott, mint nagy névrokona. Nem vallotta magát vérrokonnak, de ettől függetlenül sokan a zirci Semmelweis-családdal való kapcsolatot keresték. (Sokszor szerepelt a sajtóban a zirci származású Semmelweis Mátyás ácsmester neve is, aki Budapest Belvárosának átépítésénél sok épület tetőszerkezetének munkálatait irányította. Talán ez készítette Horváth Konstantin zirci cisztercita paptanárt, hogy könyvformában megjelentesse a zirci Semmelweis-család másfél évszázados történetét.)

Ünnepek után, ünnepek előtt

Az első világháború tíz évre befagyasztotta, a második teljesen megszüntette ezeket a Semmelweis-ünnepségeket. Viszont 1928-tól hagyománnyá vált, hogy július 1-jén a pesti orvosi kar dékánja, a tanári kar, a tudományos társaságok vezetői megkoszorúzzák Semmelweis Ignác Erzsébet téri szobrát, s ez alkalmat adott a megemlékezésre. 1938-ban játékfilmet készítettek Semmelweisről. 1948-ban, a magyar szabadságharc centenáriuma – ahogy a kor megkívánta – „megalkották” a forradalmár Semmelweis alakját, abban a filmben, amelyben Apáthy István ragyogóan formálta meg Semmelweist, de a bécsi forradalmi jelenetek félresikerültek. Fekete Sándor professzor, jeles nőgyógyász, a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum első igazgatója, az 1960-as évek végén hosszú tanulmányban cáfolta az előbbi képet, naptári pontossággal feltárta a bécsi „forradalmi napok” történéseit: ezek a napok és hetek Semmelweis szakmai életében a bizonyítási korszak volt, amikor figyelme csak a gyermekágyi láz kórtanára összpontosult.

1950-ben jelent meg Hidvégi Jenő Semmelweis életéről és munkásságáról szóló könyve, amely inkább az ismeretterjesztés körébe tartozik, ugyanúgy, mint Kertész Róbert: Az anyák megmentője, Semmelweis Ignác életregénye /1941/ c. ismeretterjesztő füzet.

1965-ben, Semmelweis halálának századik évfordulójának tiszteletére az UNESCO az 1965. évet Semmelweis évként nyilvánította, amelynek tiszteletére a Magyar Tudományos

Akadémia nemzetközi részvételű ünnepi ülést szervezett, amelyre a világ minden tájáról érkeztek előadók. Ennek alkalmával avatták fel Semmelweis szülőházában a Semmelweis Orvostörténeti Múzeumot, amelynek kertjében alakították ki Semmelweis hamvainak végső nyughelyét. Erre az alkalomra jelentette meg az Akadémiai Kiadó Zoltán Imre és Gortvay György: Semmelweis élete és munkássága című könyvet, amely hatalmas jegyzetapparátussal és szakirodalmi mutatókkal kíséri végig nemcsak Semmelweis életét, munkásságának mindegyik állomását, de betegségének és halálának körülményeit és a Semmelweis-doktrína történetét is.

Az évfordulón – szakfolyóirati szinten – számos Semmelweis kutató érdeklődésének középpontjába Semmelweis betegsége és boncjegyzőkönyve került. Még 1865-ben közölte le az Orvosi Hetilap Scheuthauer Gusztáv és Meyert¹² Tivadar boncjegyzőkönyvét, amely témája lett a Semmelweisszel foglalkozó kutatásoknak. Mindketten jelen voltak Semmelweis felboncolásának, feltehetően Rakitanszky engedélyével adtak át egy szöveget az Orvosi Hetilapnak. Az orvostörténet-írás ezt hiteles szövegnek vélte, soha senki nem kételkedett ennek eredetiségében. Ez semmit sem közölt külső sérülésekről vagy paralízisre utaló leírásokról. 1844-ben a bécsi egyetem orvostörténeti intézetében olyan tanulmány látott napvilágot, amely egy-két ponton ellentétes a Schauthauer-féle leírással. Erre az ellentmondásra kerestek többen választ, de ehhez szükség lett volna a Bécsben őrzött eredeti boncjegyzőkönyvre, legalábbis annak megtekintésére. A Bécsi Orvostörténeti Intézet – ahol őrzik a Semmelweisre vonatkozó összes iratanyagot – mereven elutasított minden érdeklődőt, az iratot elveszettnek mondta. Az 1950-es években Darvas István – több kiváló Semmelweis tanulmány szerzője – megkísérelte felderíteni az ellentmondásokat, ő is eredeti formában akarta tanulmányozni a boncleírást, de sikertelen lett minden próbálkozása. Ez várt Haranghy László és Regöly-Mérei Gyula hasonló próbálkozásaira is, végül az 1865. évi és az 1944. évi, alapvetésnek számító nyomtatott szövegekből vontak le következtetéseket Semmelweis betegségével és halálával kapcsolatban. Amikor Semmelweis maradványait 1963-ban exhumálták a Kerepesi temetőben, Bartucz Lajos, Haranghy László és Regöly-Mérei Gyula külön-külön is, majd együtt is megvizsgálták a csontmaradványokat.¹³ Erről külön jegyzőkönyvet írtak alá, bár nem tudták megmagyarázni /csak feltételezéseket közöltek/ a már említett két korábbi publikáció ellentmondásait. Ezek után válik terebélyessé a Semmelweis-irodalom: feldolgozzák Semmelweis pesti és bécsi tanulmányainak körülményeit, kapcsolatait más egyetemekkel, a pesti orvosi iskolával stb. Az egyik csúcs Benedek István Semmelweis és kora c. 1973-ban megjelent könyve, amely rendkívüli alaposággal, elemző módon követi nyomon Semmelweis életútját, elemzi és értelmezi munkásságát, kora orvostudományát, feltárja azokat az okokat, ami miatt Semmelweis kortársai nem értették a gyermekágyi lázzal kapcsolatos felismerését. Ezzel az elemző módszerrel tárja fel Semmelweis utóéletét, a halálát követő majd száz esztendő szakmai történéseit.

¹² Scheuthauer Gusztáv-Meyert Tivadar: Semmelweis Ignác tanár holt testének vizsgálata. Orv. Hetil. 1865. 39. sz.

¹³ Bartucz Lajos: Semmelweis négyszeri exhumálása. Természettudományi Közlöny. 1965. :Antropológiai és személyazonossági vizsgálatok Semmelweis Ignác csontvázán. In.: Paleopathológia III. Orsz. Orvostörténeti Könyvtár, 1966. : Haranghy László: Semmelweis Ignác betegsége kórbonctani szempontból. Orv. Hetil. 1960. :Regöly-Mérei Gyula: Semmelweis Ignác betegsége orvostörténeti megvilágításban. Orv. Hetil. 1960. 18. sz.: Semmelweis betegségének patológiai rekonstrukciója a katamnesztikus elemzés és paleopatológiai vizsgálat alapján. Orvostört. Közlemények 55-56. sz. 1970.

Az 1970-es évek Semmelweisszel kapcsolatos eseménye, amikor Silló Seidl Györgynek sikerült Bécsből megszerezni Semmelweis eredeti boncjegyzőkönyvét és egy szakmai bizottság megkísérelte végleg meghatározni a halál okát. Sajnos, ami ezután következett nem vált a hazai orvostörténetírás dicsőségére: Silló Seidl megjelentette – magyarul és németül egyaránt – Az igazság Semmelweis halála körül c. könyvét, amelyben Semmelweis magyar barátait és pályatársait azzal vádolta meg, hogy „összeesküdtek” Semmelweisszel szemben, a bécsi elmeorvosintézetbe zárták, ahol meggyilkolták. Sajnos e téves felvetésnek ma is vannak követői, időről időre visszatér a bulvársajtóban. A német nyelvű szakirodalomban jelentős munka Karl Semmelweis: Ignaz Philip Semmelweis, Retter der Mütter c. közel 500 oldalas könyve, amely gazdag szakirodalomra, levéltári kutatásokra épülve írja meg Semmelweis életét és munkásságát. A könyvet német nyelven adták ki, a szerző munkájában felhasználta édesapjának, id. Semmelweis Károlynak, a jeles művelődéstörténésznek családtörténeti kutatásait is. Ez a genealógiai munka egészen 1570-től követi nyomon a Semmelweis-család mindegyik ágának történetét. Ez abból a szempontból is lényeges, hiszen a hazai szakirodalom már figyelmen kívül hagyta a burgenlandi Semmelweis család 19/20. századi történetét.

Az elmúlt két évtizedben a Semmelweis irodalom egyik jeles munkája Czeizel Endre Semmelweis kutatása, amely a tehetség szempontjából vizsgálta a tabáni Semmelweis családot, illetve Semmelweis Ignác leszármazottait. Családtörténeti szempontból lényeges Kapronczay Károly: A Semmelweis család története c. kötete, amely nem kizárólag Semmelweis Ignácra összpontosít, hanem a kismartoni, zirci, tabáni családokra, amelyek közül csak a kismartoni és a tabáni Semmelweiseket köti össze vérrokonság.

Irodalom

- BRUCK Jakab: *Semmelweis Ignác Fülöp*. Budapest. 1885. MOKT
- BENEDEK István: *Semmelweis és kora*. Budapest, Gondolat Kiadó. 1967.
- DÖRNYEY Sándor – DÖRNYEYNÉ DAPSY Henriette: *Semmelweis hazai utóéletének első évtizedei*. I-III. Orvostörténeti Közlemények – Communicationes de Historia Artis Medicinae. Vol. 46-47. /1968. /, Vol. 55-66. /1970/.
- GORTVAY György – ZOLTÁN Imre: *Semmelweis és kora*. Bp. Akadémiai K. 1968.
- GYÓRY Tibor: *Semmelweis összegyűjtött munkái*. Orvosi Hetilap. 1906. évf. 124— 125. 1.) [3] Értesítő az Erdélyi Múzeum-Egyesület Orvostudományi Szakosztályából. 1906.
- HEGAR, Alfred: *Ignaz Philipp Semmelweis*. Freiburg-Tübingen, 1882.
- KAPRONCZAY Károly: *Semmelweis*. Bp. SOMKL, 2003.
- KAPRONCZAY Károly: *Semmelweis*. Bp. MTA Orvostört. Munkabizottság – MATI, 2015.
- KORBULY György: *Semmelweis a kortársak feljegyzéseiben*. Bp. Orvosképzés, 1930.